

DE LE BOË SYLVIUS A BETEGSÉGEK RENDSZERÉRŐL

Franciscus de le Boë Sylvius (1614–1672) holland orvostudós, Descartes nagy híve, a kemiatria, másnéven a jatrokémia nevezetű orvosi irányzat egyik megteremtője és propagátora volt. (A kemiatria 17. században népszerű elmélete szerint – mint azt a bevezetőnkben is mondtuk – a szervezet működését olyan vegyi folyamatok határozzák meg, amelyeket főként kémiai anyagok szervezetbe juttatásával lehet befolyásolni.)

De le Boë¹ a németországi Hanauban született holland protestáns menekült családban, majd Sedanban és Leidenben tanult orvostant és filozófiát. Már egyik, 1634-es egyetemi vitája során védelmébe vette Harvey vérkeringés-elméletét, ami egy húszesztendő fiatalembertől óriási szemtelenségnek számított. Doktori címét 1637-ben, Bázelen szerezte, a testfunkciókról írott tanulmányával. Ezután Amszterdamban praktizált, majd Leidenben tanított az egyetemen, kiemelt és sokak által keserűen irigyelt fizetésért. De le Boë nem csak mint tanár és tankönyvíró bizonyult jelentősnek. Ő hozta létre az első orvoskari egyetemi kémialabort is. Emellett több anatómiai felfedezést is tett, nevét ma két anatómiai terminus őrzi (fissura Sylviana és aquaeductus Sylvianus).

Legfontosabb munkája az a *Praxeos medicae idea nova* című tankönyv, amelyből alább részletünket közöljük. E mű elméleti bevezetője nemcsak De le Boë gondolkodására, hanem a korszak új orvosi szemléletére is jellemző. Korábban a gyakorlati orvostani tankönyvek általában unalmasan *a capite ad calcem* (a fejtől a lábbig) sorolták a betegségeket, részletezve tüneteiket és gyógymódjaikat, majd a teljes testet érintő kórságok következtek a sorban. De le Boë egyrészt az ókori hagyománnyal szakítva, betegségekről nem, hanem csupán sérült testműködésekről hajlandó beszélni, a betegségeket hipotetikusaknak és a gyakorlat szempontjából félrevezető fogalmaknak tartja. Másfelől megteremti a 19. század végén diadalútjára induló funkcionális belgyógyászat alapjait is. Rendkívül érdekesek az idézet utolsó sorai, amelyek a funkciók oksági sorrendjét érintik.

Még annyit hadd jegyezzünk meg, hogy De le Boë tankönyvének ehhez az utrecht-i kiadásához a magyar Karczagújszállási Márton, De le Boë kedves tanítványa írt hasznos mutatókat.

*A mű felosztása*²

I. Avégett, hogy az orvosi gyakorlat kérdéseit hallgatóink kedvéért és hasznára röviden és a Plater-féle³ módszertől alig eltérő módon összefoglaljuk, mindenekelőtt azokat a

¹ A név ugyanazt jelenti, mint franciául a Du Bois, vagyis 'Erdős'. A Sylvius ennek a névnek a latin fordítása volt. De le Boë-t voltaképpen Erdős Ferencnek hívták, csak ezt ő nem tudta.

² Franciscus DELEBOE SYLVIUS, *Praxeos medicae idea nova. Liber Primus. Operis Distributio*, in Franciscus DELEBOE SYLVIUS, *Opera medica*, Trajecti ad Rhenum et Amstelodami, de Water-Schelte, 1695, 157.

³ Felix Plater (1536–1614) protestáns svájci, bázeli orvos, De le Boë az ő *Praxis medica* (Basel, 1602–1608) című háromkötetes tankönyvére utal.

bántalmakat (affectusokat)⁴ mutatjuk be, amelyek egyszerűek, hiszen, ha ezeket már ismerjük, az összetettebb és komplikáltabb kórok ismeretére könnyen szert tehetünk majd.

II. Minthogy pedig az ember jó testi állapota avagy egészsége az összes testműködés (functio) épségével, rossz egészségi állapota vagy betegsége viszont ugyane testműködések helytelen működésével, illetve károsodásával azonos, úgy láttuk jónak, ha a különféle, az orvosi gyakorlat során tapasztalt panaszokat a károsodott emberi funkciók fajtái szerinti rendben tárgyaljuk, mivel a különféle panaszokat mindig e sérült funkciók hozzák létre, eredményezik vagy követik.

III. Minden testműködés célja vagy az egyén fenntartása, vagy a faj szaporítása.

IV. Azok a testműködések, amelyek az egyén fenntartását szolgálják, alkalmasan oszthatók föl *naturalisokra*,⁵ azaz a bevitt tápanyagok feldolgozását segítőkre, illetve *animalisokra*, vagyis mindenfajta dolog külső érzéki vagy belső gondolati megismeréséhez szükségesekre vagy különféle testi és lelki mozgásokat létrehozókra.

V. Ezért hát *Gyakorlati orvostanunkat* három könyvre osztottuk, amelyek mindegyike másfajta bántalmakról szól. Nevezetesen az első a *naturalis*, a második az *animalis* bántalmakról, a harmadik pedig a nemzéssel kapcsolatosokról.⁶

VI. Igen ritkán fordul azonban elő, hogy a betegnél csak egyetlen funkció sérülését figyelhetnők meg, hiszen általában egyszerre több testműködés is károsodni szokott. Ha ezek a károsodások összefüggenek egymással, vagy legalább azonos az okuk, azt szoktuk mondani, hogy a beteg egyetlen kórban szenved. Az egyes betegségeket általában az elsődleges, a legsúlyosabb, vagy legalább a legkönnyebben felismerhető tünetéről szoktuk elnevezni. Ha azonban az egyes, egyidejű funkciókárosodások nem függenek össze, hanem mind más és más okra vezethető vissza, akkor azt szoktuk mondani, hogy a beteg különböző vagy legalábbis különféle nevű kórokban szenved.

VII. A szervezet életműködésének (*vita naturalis*) fenntartásához az embernek részint táplálékokat kell magához vennie vagy a testébe bocsátania, részint pedig levegőt kell beszívnia.

VIII. Bár a légző lények számára a levegő belélegzése látszólag sokkal fontosabb, mint az evés, hiszen az ember a levegőt sokkal rövidebb ideig képes nélkülözni, mint a táplálékot, minthogy azonban a légzésre – ha nem is az összes, de legalább néhány állat esetében – valószínűleg csupán a táplálékoknak a jobb szívkamrában való feldolgozása miatt van szükség, úgy gondoltuk, akkor járunk el helyesen, ha a táplálékfelvétel károsodásaival kezdjük, és csak azután szólunk a légzés károsodásairól. Hiszen légzésre valójában csupán a jobb szívkamrából a tüdőbe jutó, illetve a tüdőn áthaladó táplálék miatt van szükségünk.

⁴ De le Boë szándékosan nem a morbus 'betegség' szót használja, hiszen elmélete szerint a betegség valójában nem létezik, csupán csak különféle tünetek és panaszok gyűjtőneve. A szövegben a könnyebb érthetőség kedvéért mégis hol bántalom, hol pedig kór szóval fordítottuk az affectus szót.

⁵ Vagyis a szervezet működéséhez szükségesekre. A natura szónak az ókortól 'szervezet' jelentése is volt.

⁶ Vagyis a létfenntartást a naturalis és az animalis funkciók, míg a fajfenntartást a nemzéssel kapcsolatos funkciók szolgálják.